

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi:10.5281/zenodo.10850781

Araştırma Makalesi • Research Article

OSMANLI TOPLUMUNDA KADINLARIN EVLİLİK KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER (17. Yüzyılın Başlarından 18. Yüzyılın Sonlarına)

*Factors Affecting Women's Marriage Decisions In Ottoman Society
(Early 17th Century to Late 18th Century)*

Mine KARTAL¹

Özet

Evlilik, aykırı durumlar olmadığı sürece yaşam boyu sürdürmek için kurulan bir birlikteliktir. Ancak bu birlikteliği gerçekleştirme yolunda çiftler birçok etkiye maruz kalabilmektedirler. İçinde bulunulan toplumun hukuk kralları, kültür ve zihniyet yapısı kişinin davranış ve tutumlarına sirayet eder. Dolayısıyla eş seçmek veya aile kurmak isteyen birey de kendisini etkileyen faktörlere göre tutumlar sergilerler. Söz konusu faktörler zamana, mekâna ve kişiye göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nde 17. ve 18. yüzyıllarda kadınların evlilik kararlarını etkileyen faktörlerin neler olduğu sorusuna cevap aranacaktır. Bu etkiler tespit edildikten sonra bunların dayanak noktası belirlenmeye çalışılacaktır. Osmanlı toplumunda kadınların evlilik kararlarını hangi şartlar altında gerçekleştirdikleri onların toplum içerisindeki konumlarını anlayabilmek açısından son derece mühim bir mevzudur. Evlilik kararı, kadının ve erkeğin seçme hakkına sahip olmaları gereken en özel alandır. Hal böyle olsa da kadınlar, evlilik kararında bazı etkenlere maruz kalabılmışlardır. Bu nedenle Osmanlı'nın çeşitli bölgelerindeki örnekler üzerinden bu konu analiz edilerek söz konusu faktörler belirlenmek istenmiştir. Amaç, tespit edilen örnekler doğrultusunda Osmanlı Devleti'nde kadının kendi iradesi ile evlilik kararı verip vermediği konusuna ışık tutmaktır. Burada öncelikle üzerinde durulan husus, kadınların bu haklarına hangi durumlarda riayet edilip edilmediğidir. Böylece Osmanlı kadınına farklı açılardan değerlendirilerek onların yaşamlarına yönelik farklı kesitler sunulacak bu da Osmanlı kadınına daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Hukuk, Evlilik, Gelenek, Kadın.

Abstract

Marriage is a union established to last a lifetime unless there are contradictory circumstances. However couples may be exposed to many influences on the way to achieving this union. The legal kings, culture and mentality of the society in which we live affect the behavior and attitudes of the person. Therefore, individuals who want to choose a spouse or start a family exhibit attitudes according to factors that affect them. These factors may vary depending on time, place and person. In this study, the answer to the question of what factors affected women's marriage decisions in the 17th and 18th centuries in the Ottoman Empire will be sought. After these effects are identified, their basis will be tried to be determined. The conditions under which women made their marriage decisions in Ottoman society is an extremely important issue in terms of understanding their position in society. The marriage decision is the most special area in which men and Women should have the right to choose. Even though this is the case, women may be exposed to some factors in their marriage decision. For this reason, it was aimed to determine the factors in question by analyzing this issue through examples from various regions of the Ottoman Empire. The aim is to shed light on the issue of whether women decided to marry of their own will in the Ottoman Empire in line with the examples identified. The primary issue that is emphasized here is whether or not women's rights are respected in which cases. Thus, by evaluating Ottoman women from different perspectives, different sections of their lives will be presented, which may contribute to better understanding of Ottoman women.

Keywords: Ottoman, law, Marriage, Tradition, Woman.

¹ Dr. ,Tarih Ana Bilim Dalı, e-posta: minekartal-21@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3870-0518

Giriş

Geleneksel aile yaşamının etkisiyle evlilik adayı erkek ve kadın, toplumun ortak normatif, kültür ve zihniyet yapısından etkilenerek evlilik sürecini yönlendiren birtakım davranış ve tutumlar gösterir. İçinde bulunulan toplumun kültür ve zihniyet yapısı kişinin davranış ve tutumlarına etki edebilir. Eş seçme ve aile kurmak isteyen kişi de bu toplumsal zihniyet yapısının etkisi altındadır. Ancak insanoğlu dünya hakkında ferdi bir tasavvura sahip olduğundan bir bireyin diğer şahıslara ve objelere karşı reaksiyonları kendi görüş yapısına göre şekillenir. Dolayısıyla her insanın bir değerine göre zihniyet yapısı farklıdır (Yılmazçoban, 2010, 180-181). Evlenme, insan hayatının en önemli dönüm noktalarından birisidir. Genel olarak; biyolojik, ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel amaçlarla karşı cinsten erkek ve kadının yasaların ve kültürün belirlediği yetki ve sorumluluklar çerçevesinde birlikte yaşamaya karar vermeleridir (İbrahimi, 1998, 4). Evlilik kişinin iradesi ile yapmış olduğu bir seçim olsa da evlenme kararı almada hukuki şartlar, dini inanış, toplumsal bakış açıları, kültürel değerler, sosyo-ekonomik etkenler ve zorbalıklar gibi birçok etken de devreye girer.

Osmanlı Devleti'nde kaynağını Kur'an ve Türk töresinden alan İslam ve Türk karakterli bir hukuk sistemi kullanılmıştır (Yuvalı, 1997, 368). Osmanlı aile hukuku, İslam hukukunun kaideleriyle oluşmuştur. Ancak aile ve evlilikte İslam'ın kuralları dışında önemli bir ölçüde eski geleneklere de yer verilmiştir. Kadılar, şeriat ve gelenek arasında aşırı bir ziddiyet yoksa uzlaşmayı tercih etmişlerdir (Ortaylı, 1993, 457). Evlilikte en önemli husus, tarafların irade beyanıdır (Aydın, 2019, 262). Osmanlı Devleti'nde erkek ve kadının kendi iradelerine göre evlilik kararı vermesinde ilk unsur buluş çağına gelmiş olmaktır. Buluş çağına gelen kişiler, kendi evlilik kararlarını kendileri verebilirler. (Cin- Akgündüz, 2017, 511). İslam'da nikâh akdi yapıldığı sırada aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının veya temsilcilerinin uygun şekilde irade beyanını açıklaması gerekmektedir (Atar, 2007: 114). İslâm hukukunu temel alan Osmanlı Devleti'nde de evlenme ehliyetine sahip olan çiftin yani hem kadının hem de erkeğin rızasının alınmasından sonra evlilik mümkün olmaktadır (Savaş, 1992, 514). Osmanlı toplumunda kadınlar, evlilik kararlarını kendi hür iradeleri ile almış olduklarını mahkemeye kaydettirebilmişlerdir. Örneğin, H. 1034 tarihinde Manisa'ya bağlı Gözübüyükler köyünden buluşa eriştiğini bildiren Ayşe, Halil Bey isimli sipahi ile evlenmek için Abdurrahman Bey'i vekil ettiğini mahkemede bildirmiştir (Sonyıldırım, 2007, 86).

Osmanlı Devleti'nde evlilik kayıtlarına ilişkin örnekler incelendiğinde özellikle kadının rıza durumunun açıkça belirtilmiş olduğu görülebilmektedir. Mesela; H. 1012, tarihinde Balıkesir'in Karaoğlan Mahallesinden Armağan ve Halime isimli kişiler nikâhlanmışlardır. Nikâhta Abdi adlı kişi, Halime'nin vekili olarak bulunmuştur. Fakat bu nikâh hakkında "Halime rıza vermedi" diye bir söylentinin çıkması üzerine olay kadıya intikal ettirilmiştir. Halime'nin kendi rızasıyla evlenmiş olduğunu beyan etmesiyle nikâhın geçerliliğine karar verilmiştir (Öntuğ, 2003, 163). Görüldüğü üzere kadının evlilikte rızası olmadığı konusundaki bir söylenti dahi konunun mahkemeye taşınmasına sebep olmuştur. H. 1203 tarihli Sivas şer'iyye sicilinde de Emirhan köyünden Merziye isimli bîkr-i balığanın (buluşa ermiş daha önce evlenmemiş kız) meclis-i şer'de kendi rızasıyla 18.000 akçe mehr-i muaccel ve müeccelesiyle² Osman isimli kişiye nikâhlandığı kaydedilmiştir (Arıkan, 2009, 48). Adana şer'iyye sicilinde yer alan bir nikâh kaydında da Seracan mahallesinde oturan Teslime'nin kendi rızasıyla Hüseyin isimli kişiyle nikâhının kıyıldığı kaydedilmiştir (Ekinci, 2020, 29).

Osmanlı'nın çeşitli bölgelerine ait nikâh kayıtları incelendiğinde kadının rızasının özellikle belirtilmiş olduğu, buluşa erişen kızların rızaları olmadan hukuken evlendirilemeyecekleri anlaşılmıştır. Evlilik kararı aşamasında kızın rızasının gözetilmesi, kadının haklarına ve isteklerine riayet edilen bir hukuk sisteminin varlığına işaret etmektedir. Ancak tüm evlilik kararlarında kadının rızasının alınması kuralına

² İslam hukukunda nikâh sırasında veya devamı sırasında bazen de sonrasında erkek kadına belirli bir mal veya para gibi ticari değeri olan bir hediye vermek zorundadır. Arapçada buna "mehr" denilir. Mehir, evlilik aktinin doğurduğu sonuçlardan biridir. Bkz. Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme. (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi,1974), 210-212. Mehrin tamamı peşin ödenebileceği gibi tamamı veya bir kısmı sonraya da bırakabilir. Peşin ödenen mehre mehr-i muaccel, ödemesi sonraya bırakılan mehre ise mehr-i müeccel denir. bkz. M. Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi. (İstanbul: Beta Basım, 2019), 280.

riayet ediliyor muydu yahut kadının rızasıyla alınmış gibi görünen ancak gerçekte kararı etki altında bırakan farklı unsurlar var mıydı? Sorularına da yanıtlar bulunmak istenmiştir. Merak edilen bu hususları anlayabilmek gayesiyle 17. ve 18. yüzyıllara ait evlilikle ilgili örnekler üzerinden tespitler yapılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda kadınların evlilik kararına etki eden çeşitli unsurlar belirlenmek istenmiştir. Ayrıca söz konusu faktörlerin hangi yöntemlerle uygulanmak istendiği de aktarılacaktır.

1. Rızaya Dayalı Faktörler

Osmanlı Devleti'nde tarafların rızasına büyük bir önem verilmiştir. Öncelikle gelin ve damat adayının nikâha rıza vermeleri gerekmektedir. Evlenmelerine mani bir durumun olmadığına dair kadı müsaadesi istenmekteydi. Fetvalarda ve izinnamelerde özellikle buluş çağına gelmiş olan evlenecek kızın bu evliliğe razı olması şartı bulunmaktaydı (Savaş, 1992, 504-505). Anlaşılacağı üzere Osmanlı toplumunda kadınların evlilik kararları yasalarla güvence altına alınmıştır.

Eş seçimi, bir kadının gelecek yaşamı için vereceği en önemli kararlardan birisidir. Bu seçim sırasında kadın, bazen kendi isteklerini ön planda tutarak kararını bizzat kendisi verebilmektedir. Osmanlı Devleti'nde ergenliğe erişmiş bir kadın, evlilik kararı aşamasında kendi duygu durumuna göre evleneceği kişiyi seçebilmiştir. Ergenliğe erişmiş bazı kızların evlilik kararlarını verirken duygusal tercihlerine göre hareket etmiş olduklarını gösteren çeşitli örnekler görülmüştür. Bu türden bir seçim, H. 1138 yılında Aksaray'da görülmüştür. Bu kayıta Safiye adında ergenliğe erişmiş bir kızın isteği dışında bir adamla evlenmesi gündeme gelmiştir. Erdoğan isminde bir kişi, açtığı davada Safiye'nin kardeşine helva yedirip 10 kuruş da mehr-i muaccel verdiğini, Safiye'nin kendisinin namzedlisi³ olduğunu, ancak onun kendisiyle nikâhlanmayı istemediğini iddia etmiştir. Safiye ise Erdoğan'nun kardeşine helva yedirdiğinden ve para verdiğinden kendisinin haberi olmadığını ve iddia edilen evliliği istemediğini beyan etmiştir. (Özdil-Gül-Azap, 2014, 21a/Hüküm 133). Burada ilk göze çarpan durum, Safiye'nin sipahi Erdoğan Bey ile evlenmeyi istemediğini beyan ederek kendisine dayatılan evliliği reddetmesi olmuştur. Dolayısıyla Safiye ve Erdoğan arasında karşılıklı bir duygu durumundan bahsetmek mümkün değildir. Safiye'nin bu kararı, Osmanlı Devleti'nde buluşa ermiş bir kızın onaylamadığı bir erkek ile evlenmeyi reddetmiş olduğunu yansıtmaktadır. Safiye'nin hislerine yönelik açıkça bir detay bulunmasa da evliliğe karar verme aşamasında kadının duygu durumunun ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nde evlilik karşılıklı anlaşmaya dayanmaktaydı. Dolayısıyla nikâh yapılan kadar kız, nişanlı olsa dahi evlilikte isteğini belirtme hakkına sahipti. Ancak zaman zaman kızların bu hakkı ihlal edilmek istenmiştir. Örneğin 18. yüzyıla ait Konya sicilinden tespit edilmiş bir kayıta Fatma, nişanlı Mehmet ile evlenmek istemediğini, ancak onun kendisini evliliğe zorladığını söyleyerek yaşadığı bu baskının engellenmesini istemiştir. Mahkeme Fatma ve Mehmet arasında bir nikâh akdinin olmadığını tespit ettikten sonra Mehmet'in Fatma'ya karşı bu zorlayıcı tavrını yasaklayarak Fatma'nın istediği kişi ile evlenmesine izin vermiştir (Sak-Solak, KKS-53, 272). İslam hukukunda nişan⁴, sadece bir evlilik vaadi olduğundan nişandan vazgeçilebilir. Nişanlı olan Fatma'nın da duygu durumuna göre hareket etmiş olduğu, Osmanlı hukukunun da onun bu tercihi desteklediği anlaşılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde buluş çağına erişmiş kız, seçeceği eş konusunda özgürdü. Dolayısıyla buluş çağına eren kızlar, kendilerine verilen seçme hakkından güç alarak kendi aldıkları kararlarından vazgeçmemişlerdir. Nitekim Kayseri'de Gayrimüslim bir kızın yaşadıkları bu duruma örnek gösterilebilir. Meser isimindeki Gayrimüslim adam ölen oğlunun kızı Şah Sultan'ın Serkis ile nişanlı iken Bali isimli adamın onu kendi oğlu Malkoç ile nikâhlanmayı istediğini söyleyerek şer'an gerekenin yapılmasını talep etmiştir. Ancak Şah Sultan baliğe⁵ olduğunu ve Serkis ile nikâhlanmayı istediğini söyleyerek Malkoç ile

³ Evlilik yolunda atılan ilk adım olan nişanlılık sicillerde namzedlik olarak ifade edilmiştir. Nişan-namzedlik genellikle ebeveynlerin ya da diğer yakın akrabaların yaşı küçük olan kız çocuklarını ileride damat olacak kişiye vaadde bulunmaları üzerine gerçekleştiği belirtilir. bkz. İzzet Sak, "Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iyye Sicillerine Göre)". 493.523, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006), 497.

⁴ Nişanlılık, bir evlenme vaadinden ibret olduğundan taraflardan birinin isteği üzerine sona erdirilebilir. Bu yönüyle nişanlılık taraflara evlenme mecburiyeti yüklemeyiz. bkz. Aydın, M. Akif. Türk Hukuk Tarihi. (İstanbul: Beta Basım, 2019), 261.

⁵ Hukuken bir kişinin geçerli bir evlilik yapabilmesi evlenme ehliyeti ile mümkün olur. Evlenme ehliyeti, evlenecek kişinin akıllı ve baliğ olmasını gerektirir. Baliğ, buluş çağına ulaşan kişiye denir. bkz. H. İbrahim Acar, "İslâm Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi". (16) 125-140, (Dini Araştırmalar Dergisi, 2003), 126.

nikâhlanmayı kabul etmediğini beyan etmiştir (Kıvanç, 2010, 273). Görüldüğü üzere evlilik kararında kadının tercihi ön planda olmuştur.

Zaman zaman asılsız iddialar ile kadınların evlilik kararlarında etkili olunmak istenmiştir. Nitekim 17. yüzyıl Manisa Şer'iyye sicilinden yapılan bir tespite göre: Aydın'ın Güzelhisar kasabasından Mustafa, Hüsniye isimli buluğa ermiş kıza dava açmıştır. Davada, Hüsniye'nin kendi namzedlisi iken başkasıyla evlenmeyi istediğini ifade ederek hakkın yerine getirilmesini talep etmiştir. Konu Hüsniye'ye sorulduğunda Hüsniye, asla Mustafa'ya namzed olmadığını, Kasım isimli kişi ile namzedli olduğunu ve Kasım'a nikâhlanmak üzere eniştesini vekil ettiğini belirttiikten sonra Mustafa'nın davası kabul görmemiştir (Sonyıldırım, 2007, 84-85). Dolayısıyla bu dava, asılsız bir iddia olarak kalmıştır.

Erkek ve kızın ailelerinin çeşitli nedenlerden ötürü anlaşamamaları neticesinde kız kaçırma eylemi meydana gelerek de evlilik gerçekleşebilir. Ayrıca kız, sadece kaçırılmaz bazen kendi isteğiyle de kaçabilmiştir (Güvenç, 1993, s.46). Osmanlı toplumunda da zaman zaman bu tür hadiseler görülmüştür. Örneğin; İlbasan Sancağın'dan Emine isimli kadın, kızıyla çiftlikten gelirken Hasan isimli kişinin bazı eşya ve mücevherlerinin yanı sıra kızını da alıp kaçtığını sonrasında da kızıyla nikâhlandığını iddia ederek kızının kendisine verilmesini istemiştir. Bu konu için kurulan mahkemede Ayşe nikâhının kendi rızasıyla gerçekleştiğini bildirmiştir. Ayşe, baliga ve kebire olduğundan kendi rızasıyla nikahlandıktan sonra velisinin benim rızam yoktur diyerek nikahı feshetmeye müdahalede bulunma haklarının olmadığı belirtilmiştir (AE.SMST.II., H. 1111, 96-10357) Görüldüğü üzere kız kaçırma iddiasına karşılık kızın aslında bu evliliği kendisinin tercih ettiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla kız kaçırılmamış, kendi isteğiyle kaçmıştır. Kaçarak evlilik kararını veren bir başka kız da Balıkesir'de görülmüştür. Bu örnekte Üçpınar köyünden Gülsüm, babasının kendisini Emrullah isimli kişiye vermeye söz verdiği halde sonradan vazgeçmesi üzerine Hatice isimli kadının aracılığıyla kaçmış olduğu anlaşılmıştır. (Mutaf, 2002, 89). Ailesi istememesine rağmen Gülsüm'ün kendi kararına göre hareket ettiği müşahede edilmiştir.

Kaçırılma hadiselerinden biri de Bosna eyaletine bağlı Vişegrad kazasında vuku bulmuştur. Bu vakada Fatma adındaki kadın Pervane isimli bir kişi ile nikâhlandıktan sonra onu ben nikâhlandım diyen İbrahim isimli bir tımarlı sipahi tarafından düğün günü kaçırılmıştır. Şikayet üzerine tımarı elinden alınarak İbrahim'e kürek cezası verilmiştir (BOA, DVNSMHM d., H. 981, 22-15). Yaşanan bu olay, başkasıyla nikâhlanan kadının evlilik kararının zorlayıcı bir faktörün etkisiyle yok sayılmış olduğunu göstermiştir.

Buna benzer bir örnek de 1702 tarihli Amasya mahkeme kaydında görülmüştür. Zile kazasından Mehmed mahkemeye başvurarak hanımı Fatma hatunun Mustafa tarafından zorla kaçırılarak Amasya şehrine götürüldüğünü ve ondan davacı olduğunu bildirmiştir. Mustafa, kendisine yöneltilen iddialara verdiği cevapta Fatma Hatun'u Amasya'ya götürmüş olduğunu doğrulamış, ancak Mehmed'in hanımı olduğunu bilmediğini ifade etmiştir. Şahitlerin ifadesiyle 8 ay önce Mehmed ile Fatma'nın evlenmiş olduğu anlaşılmıştır (Yeter, 2023, 149). Bu kayıta da evli olan bir kadının evliliği görmezden gelinerek kaçırılmış olduğu görülmektedir.

Kadınların evlenme kararlarında etkili olan faktörlerden bir diğeri de denkliktir. Denklik gözetilerek alınan evlilik kararı, evlilikte çiftlerin uyumu ve evliliğin devamlılığı açısından dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. Bu bağlamda bazı kadınlar, bu faktörü göz önünde bulundurarak evlilik kararını verip kendilerine ekonomik olarak denk olan erkekler ile evlenmeyi tercih etmişlerdir. Mesela; Girit'in Resmo kazasından babası herhangi bir unvana sahip olmayan Meryem, herhangi bir unvanı bulunmayan Hüseyin ile evlenmiştir. Meryem'in mehr- i müeccel miktarının 2.000 para olduğu tespit edilmiştir. (Resmo şer'iyye sicili, No 157, H. 1206, 112) Bir diğer örnekte ise babası eski defterdar olan Ümmügülsüm'ün kocası Ağa lakaplı olup mehr-i müeccel miktarı 20.000 para olarak kaydedilmiştir. (Adalar şer'iyye sicili Resmo157, H.1203, 29-30)

İstanbul'un Piyale-i Kebir Paşa Mahallesinden Süleyman Ağa'nın kızı Hatice Hatun'un Hüseyin Ağa isimli kişi ile evlenmiş olmasında da babasının ve evleneceği adamın lakaplarının Ağa olmasının etkili olduğu düşünülmüştür. Hatice Hatun'un mehir miktarının 30.000 akçe olmasına işaret edilerek onun sosyo-ekonomik durumuna uygun biri ile evlenmiş olduğu belirtilmiştir (Akbel, 2015, 96-97). Kasımpaşa'nın el-hac Hüsrev Paşa mahallesinden olan Abdullah kızı Ayşe'nin ise kendisi gibi ekonomik durumu çok iyi olmayan Abdullah oğlu Ahmed beşe ile evlendiğini ve onun mehir miktarının 1200 akçe olduğu belirtilmiştir.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı toplumunda eş seçmek veya aile kurmak isteyen bazı kadınlar, özgür iradeleriyle kendi duygularına göre tutumlar sergileyebilmişlerdir. Kızların evlilik kararındaki

özgürlükleri buluş çağına gelmeleri ile başlamıştır. Dolayısıyla buluş çağına erişen kızların kendi istekleri, evlilik kararlarında etkili olmuştur. Ancak kadınların bu seçimleri, bazen çeşitli yollarla ihlal edilmiştir. Bu durumda da hukuk devreye girerek kızın kendisinin vermiş olduğu evlilik kararı desteklenmiştir. Kadınların evlilik kararlarında duygu durumlarının yanı sıra evlenecekleri kişinin sosyo-ekonomik durumlarının da etkili olabildiği düşünülmüştür.

2. Hukuka ve Dine Dayalı Faktörler

Osmanlı toplumunda dini inanç, kadınların evlilik kararlarında oldukça etkili bir unsur olmuştur. Zira İslam'da Müslüman bir erkek, ehli kitap Gayrimüslim bir kadınla evlilik yapabilirken Müslüman bir kadının Gayrimüslim bir erkekle evlilik yapmasına müsaade edilmemiştir (Cin, 1988, s.114). Erkeğe bu izin verilmiş olmasına rağmen birçok geleneksel toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da ayrı dinden gruplar arasında evlenmelerin oldukça az olduğuna işaret edilir (Ortaylı, 2016, 105). Üsküdar mahkeme kayıtlarından yapılan bir tespite göre de genelde cemaat içi evliliklerin tercih edildiğine işaret edilmiştir. Irk olarak farklı olan Ermeniler Ermeni kadınlarla, Rumlar ise yine Rum kadınlar ile evlenmişlerdir (Erkan, 2015, s.140).

Bir kadının dini inancı, onun evlilik kararındaki eş tercihini etkilemekteydi. Zira Gayrimüslim bir kadın, Müslüman olmuş ise gayrimüslim bir erkekle evlenemezdi. Dolayısıyla Müslüman bir erkekle evlenmesi gerekmektedir. Gayrimüslim iken din değiştirip Müslüman olan kadınların Müslüman erkekler ile evlilik yapmış oldukları çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Örneğin, Bursa şer'iyeye sicilleri üzerine yapılan bir araştırmada Bursa'nın Molla Arap mahallesinden Müslüman olmuş Ümmügülsüm, 10 Akçe mehirle İbrahim oğlu Mehmed ile şahitler huzurunda evlenmiştir (Çetin, 1999, 76). Bu kadının evlenmeden önce ihtida etmesinde evleneceği Müslüman erkeğin etkisinde kalmış olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Gayrimüslim çiftten biri İslamiyet'i kabul ettiği takdirde bu durum, evliliğin devamlılığını da doğrudan etkilemektedir. Zira Gayrimüslim bir kadının Müslüman olması halinde kocasının da Müslüman olması gerekmektedir. Dolayısıyla İslamiyet'e geçen kadının kocasına Müslüman olması teklif edilir, onun bu teklifi reddetmesi halinde evlilik sona erer, koca, Müslüman olmayı kabul ederse evlilik devam ederdi. (Yurtseven, 2000, 452). Gayrimüslim kadınlar, Müslüman olduktan sonra kocalarının İslamiyet'e geçmemeleri nedeniyle mevcut olan evlilikleri boşanma davası ile mahkemeye konu olabilmıştır. Mesela; Akdeniz'de bulunan Tekfurdağı'na bağlı Hora ahalisinden Galata'da misafir olarak kalan Vilahu kızı Erakine, İslam dinine geçtiğini ve Hanife ismini aldığını belirttikten sonra Tekfurdağın'da olan kocası Gayrimüslim Marko'dan mahkeme kararı ile boşandığını bildirmiştir. (C.ADL., 19/1150, H. 1204, 19/1150). Görüldüğü üzere Müslüman olan kadının kocasının Müslümanlığı kabul etmemesi halinde mahkeme, bu çiftin boşanmalarına karar vermiştir.

Gayrimüslim kadınlar, İslam'a geçtikten sonra İslamiyet'i kabul etmeyen kocalarından boşanıp başka birisiyle tekrar evlenebilmek için evlilik yapmalarına engel olacak bir durumun olmadığına yönelik mahkemeden izin talep edebilmişlerdir. 1710 tarihli Konya şer'iyeye siciline ait bir kayıta Gayrimüslim iken Müslüman olan Abdullah kızı Ayşe, kocasına İslamiyet'e geçmesini teklif etmiş, ancak kocası kabul etmeyince ondan boşanmıştır. Boşandıktan sonra da iddet⁶ süresinin (bekleme süresi) tamamlanmış olduğunu belirterek başka birisiyle evlenebilmek için mahkemeden izin talep etmiştir. Bunun üzerine mahkeme tarafından Ayşe'ye yeniden evlenebileceğine yönelik izin verilmiştir (Sak, 2012, 129). Anlaşılacağı üzere Müslüman olan Ayşe, dini inancı doğrultusunda bir evlilik kararı alacak ve Müslüman bir erkekle evlenecekti.

Erkeklerin ise Gayrimüslim kadınlarla evlenmelerinde bir mahsur bulunmamaktadır. Dolayısıyla Müslüman erkeklerin Gayrimüslim kadınlarla evlenmiş olduklarına dair bazı örnekler ile karşılaşmıştır. Nitekim Sofya sicilinden tespit edilen 1683 tarihli bir kayıta Karagöz Mahallesinden Hüseyin'in Dide isimli Gayrimüslim bir kadınla evli olduğu anlaşılmıştır (Aktaş, 2020, 4). Ancak bazı durumlarda Müslüman olan koca, Gayrimüslim hanımının İslam'a geçmesini isteyebilmiştir. Hatta kimi zaman

⁶ İslam hukukunda, evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süredir. bkz. İbrahim Acar. "İddet". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/466.

Müslüman olan erkek, Gayrimüslim hanımını İslâmiyet'e geçmeye ikna edemediğinde boşanma yoluna dahi gidebilmiştir. Örneğin, 1610 tarihli Kıbrıs şer'iyye sicilinden tespit edilen bir kayıta Mehmed isimli Müslüman erkek, hanımı Meryem'in İslam'ı kabul etmesini istemiştir. Meryem, İslam'ı kabul etmeyince kocası Yusuf'un onu boşamış olduğu müşahede edilmiştir (Erdoğan, 1999, 169). Yaşanan bu durum, kadınların evlilik kararını verirken din faktörünün çok etkili olduğunu göstermektedir. Zira Gayrimüslim kadının kendisiyle aynı dinden olmayan bir erkekle evlenmiş olması, onun evlendikten sonra bu konuda sorun yaşamasına sebep olabilmış ve evliliğinin sonlanmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde kadın için hayatın önemli bir parçası olan evlilik kararını etkileyen faktörlerden bir diğeri de kızın buluş çağına erişip erişmediğidir. Bu etken, bir kızın evlilik kararı alıp alamaması konusunda karşı konulamaz bir role sahip olmuştur. Zira bu durumda hukuki faktörler devreye girmiştir. Osmanlı hukukuna göre buluş çağına girmemiş kızın evlilik kararı ailesinin yetkisindedir. Dolayısıyla buluş çağından önce bir kızın evlenme kararını ailesi verebilmiştir. Ancak kendileri adına verilen evlilik kararını onaylamayan kızlar, belli durumlarda evliliklerinden kurtulabilme şansına da sahip olmuşlardır.

Yedi yaşından küçükler, ihtiyaç halinde velileri tarafından evlendirilebilir. Velisinin kararıyla evlendirilen küçük, buluşa erdiğinde baba ve dede dışındaki velisi tarafından kısılan nikâhı bozma hakkına sahiptir (Ekinci, 2021, 439). Osmanlı Devleti'nde buluş çağına erişmeyen küçük kız çocukları, bazen velileri tarafından uygun görülen adaylar ile evlendirilmişlerdir (Yıldırım, 2015, 281-282). Osmanlı mahkeme kayıtlarında baba ve babasının babası dışında kalan velilerinin kararıyla buluş çağına gelmeyen küçük kızlar evlendirilebilse de bu çocuklar buluşa girdiklerinde evliliği kabul edip etmeme konusunda tercihlerini kullanabilmişlerdir. Örneğin; M. 1762 tarihli Trabzon şer'iyye sicilinden tespit edilen bir kayda göre; Fatma, kendisi henüz küçükken annesi Havva tarafından Mehmed isimli bir kişiyle nikâhlanmış olduğunu, fakat buluşa erişince kendisi adına yapılan bu akdi kabul etmediğini ve nikâhın feshedilmesini mahkemeden talep ederek evlilikteki tercihini özgür bir şekilde kullanmıştır (Öksüz, 2005, 48).

Osmanlı Devleti'nde velâyeten (velisi tarafından) evlendirilmiş olan küçük kızların buluşa erdiği anda, evliliğini feshettirdiğine dair birçok örnek mevcuttur. Örneğin, Harput şer'iyye sicilinde yer alan bir kayıta Ayşe adındaki kız, meclis-i şer'a giderek kendisi küçük yaşta iken annesi Emine tarafından Bekir'in sagir oğlu ile nikâhlandığını, buluş çağına eriştiğinde kendisi adına yapılan nikâhının feshedilmesini talep etmiş ve nikâhı feshedilmiştir (Demir, 2014, 190).

Balıkesir şer'iyye sicilinde de küçükken annesi tarafından velâyeten evlendirilen bir kızın buluş çağına erdiğinde nikâhını feshetmesi ile ilgili bir kayıt tespit edilmiştir. Söz konusu kayıta Hacı İshak mahallesinden Ayşe, baliğa değil iken annesi tarafından Memi isimli biri ile nikâhlanmıştır. Ayşe baliğa olunca elindeki fetva ile Balıkesir şer'iyye mahkemesine başvurarak nikâhının feshini istemiştir. Bunun üzerine kadı, Ayşe'nin iradesi dışında akdedilen nikâhını feshetmiştir (Öntuğ, 2003, 163-164).

Babası ve dedesi hayatta olmayan sagire bir kızın amcası var ise onun evlilik kararını annesi veremezdi. Nitekim Kayseri'nin Bezzazistan mahallesinden Hüseyin, Mehmed Çelebi isimli kişiye açtığı davada vefat eden kardeşi el-hac Mehmed'in sagire kızı Emine'nin velisi olduğunu belirtmiştir. Ardından Emine'yi kendisinden başka kimsenin evlendirme yetkisi olmadığı halde annesinin onu Mehmed Çelebi'nin sagir oğlu ile nikâhladığını ifade etmiştir. Hüseyin, yapılan bu nikâhı kabul etmediğini ve nikâhın fesh edilmesini talep etmiştir (Yılmaz, 2010, 48-49).

Evlilik gelenekleri Müslümanlara benzeyen Gayrimüslimlerde de küçük kızlar, bazen aileleri tarafından evlendirilmişlerdir. 18. Yüzyıla ait Ankara şer'iyye sicilinden tespit edilen bir kayıta: Ankara'da yaşayan Kılıbuz, baliğa olmuş Varvara isimli Gayrimüslim kadını dava etmiştir. Kılıbuz, iki sene önce Varvara'nın babası ve annesi tarafından kendisine "zevce" namzet edildiğini, şimdi ise onun kendisiyle evlenmek istemediğini ve bu durumun araştırılarak gereğinin yapılmasını istemiştir. Varvara cevabında söz konusu tarihte Kılıbuz'a namzet edildiğinin gerçek olduğunu, fakat baliğa olunca nikâhı istemediğini bizzat ifade etmiştir. Mahkeme, Kılıbuz'ın iddiasında nikah gerçekleşmediğinden namzed olunmuş olsa da zorlamanın

gerekmediğine karar vererek Varvara'yı istemediği evlilikten kurtarmıştır (Akyüz Orat, 2007:84) Bu kayıta küçük yaştaki kız, ailesinin kararıyla sözlenmiş olsa dahi ergenlik çağına geldikten sonra evlilik kararında kendisinin iradesinin geçerli olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde velâyeten evlendirilmiş olan küçük kızların buluşa erdikleri anda, evliliklerini feshettirdiklerine dair birçok örnek mevcut olsa da (Aydın, 2018: 26-27) baba ve babalarının babaları tarafından velâyeten evlendirilen kızlar ise buluş çağına geldiklerinde kendileri adına kıyılan nikâhlarını feshedemezlerdi. Dolayısıyla babası tarafından velâyeten evlendirilen küçük kızlar, büyüdüklerinde kendi adlarına yapılan nikâhı istemeseler de bu durumu kabullenmekten başka çareleri yoktu. İstanbul'a ait şer'iyeye sicilinden yapılan bir tespite göre: Cihangir mahallesinden Hatice isimli küçük (sagire), babası tarafından Mehmed Çelebi ile nikâhlanmıştır (Akbel, 2015, 95). Babası tarafından velâyeten evlendirilen bu kız, buluş çağına geldiğinde kendisi adına yapılmış olan nikâhı istemese de feshedemeyecektir.

Evlilik kararında sütkardeşlik de çok önemli bir mevzudur. Zira sütkardeş olan bir kadın ve erkeğin evlenmesi dinen yasak kılınmıştır⁷. Aralarında süt hısımlığı olan kişilerin birbirleri ile evlenmeleri söz konusu olduğu durumda ise tarafların söz hakkı hiçbir şekilde bulunmayıp bu tür evlilik bilmeden gerçekleşmişse dahi hâkim evliliği sonlandırma yetkisine sahiptir. 17. yüzyılda Bursa şer'iyeye siciline yansıyan bu türden bir örnekte Ahmet ve Rabia'nın sütkardeş olduğu tespit edilerek evlilikleri feshedilmiştir (Kaya, 2008, 85).

İslam hukukuna göre kadın, daha önce kendisini üç kere boşayan eski kocasıyla tekrar evlenme kararı veremez. Ancak kocası tarafından üç talakla boşanmış kadın, bir başkasıyla evlenip evlendiği bu erkekle ayrılması halinde eski kocasıyla tekrar evlenebilir (Cin, 1974, 115-116). Ayrıca kadın, boşandıktan veya kocası vefat ettikten sonra iddet müddeti içerisinde de bir evlilik kararı alamaz bu süre zarfında kadın beklemek zorundadır (Cin, 1974, s.47). Bu nedenle iddet süresini doldurduktan sonra yeni bir evlilik yapmak isteyen kadınlar, mahkemede yeni birisiyle evlenmek istediğini belirtebilmişlerdir. Örneğin Konya'nın Muhtar mahallesinden Güşade isimli kadın kocasından boşandıktan sonra iddet süresini tamamladığını ve başka biriyle evlenmek istediğini ifade etmiştir (Uysal, 2014, 19). Güşade'nin bunu yapmaktaki amacı, muhtemelen sonradan iddet müddetinin bitmemiş olduğuna yönelik herhangi bir iddiaya karşı önlem mahiyetindedir.

Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti'nde bir kadının evlilik kararında dini inanış ve yaşının küçüklüğünün etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Müslüman olan kadınlar, Müslüman erkekler ile evlenebilmişlerdir. Ancak Müslüman bir kadın, Gayrimüslim bir erkek ile evlenememiştir. Velâyet altında bulunan bazı küçük kızlar, velâyet sahibi kişiler tarafından evlendirilmişlerdir. Bu küçük kızların kendileri adına verilen evlilik kararlarında buluş çağı etkili olmuştur. Velâyet altında olan kızlar, babaları ve dedelerinin kendileri adına yapmış oldukları nikâhı, buluşa erdiklerinde bozamazlarken bunlar dışındaki kişiler tarafından yapılan nikâhı buluşa erdiklerinde feshedebilmişlerdir.

3. Geleneğe Dayalı Faktörler

Toplumlarda yazılı hukuk kurallarının yanı sıra geleneğe dayalı kurallar da bulunmaktadır. Söz konusu kurallar, bazen en az yazılı hukuk kuralları kadar etkiye sahip olabilmektedir. Bu etkileri, özellikle aile kurumunun oluşumu aşamasında sık sık görebilmek mümkündür. Zira evlenecek veya evlendirilmek istenen kadınlar, evlilik kararı hususunda çeşitli geleneksel faktörlerden etkilenmektedirler. Bu bağlamda bilhassa akraba evliliği ve başlık ile evlenme usulleri gösterilebilir.

Osmanlı toplumu kendisinden önceki Türk devletlerinden devraldığı "itaat kültürü" aile yapısına geçmiştir. Böylece gelenek, toplumsal bilinci dikkate değer bir şekilde etkilemiştir (Doğan, 1999, 373). Bu çerçevede Türk devletlerinden Osmanlı'ya aktarılan geleneklerden olan ölen kardeşin hanımıyla evlenme geleneğinin Osmanlı toplumunda da görüldüğü ifade edilir (Söylemez, 2018, 234). Yine evliliklerde eski Türk geleneklerinden olan kalına⁸ benzetilen başlık usulü de geleneğe dayalı bir

⁷ "Emene emdirenin küllü haram, emdirene emenin nefsi haram". detaylı bilgi için bkz. Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974), 108.

⁸ Kadın ve erkek arasında söz kesildikten sonra erkek ailesinin kızın ailesine kalın ödemesi gerekmektedir. Ancak kalın bir kız

uygulamadır. Başlık, iki kişinin evliliğinin onaylanması için damat ya da akrabaları tarafından kadının akrabalarına yapılan hediye niteliğinde bir uygulama olarak tarif edilmiştir. Başlık verme, çoğu durumda ekonomik olduğu kadar toplumsal ve simgesel bir anlam da ifade eder. Başlık ile evlenen kadınlar üzerine yapılan bir araştırmada gelenek ve ailenin kötü durumu gibi unsurların kadınların başlık ile evlenmesinde etkili faktörler olduğuna işaret edilir. (Fidan-Yeşil, 2018, 154-160).

Dünyanın çeşitli bölgelerinde hala var olan başlık uygulamasının kökeni çok eski tarihlere dayanır. Osmanlı toplumunda hukuken yasak olmasına rağmen başlık geleneğine zaman zaman rastlanılmıştır. Nitekim 17. yüzyılda Kayseri mahkemesine ait tutanaklardan yapılan bir tespit başlıktan bahsedilmiştir. Söz konusu kayıta Hatice isminde bir kadın, önceki evliliğinden olan erkek çocuklarına yirmi kuruş başlığını vermediği için yeni nikâhlandığı kocasına dava açmıştır (Bilgili, 2012, 18). Hatice'nin kocasına dava açması, onun bu evlilik kararında başlık konusunun etkili olduğu ve çocuklarına maddi destek olma düşüncesi ile hareket etmiş olmasını akla getirmiştir.

Manisa şer'iyeye sicilinde yer alan M. 1630 tarihli boşanma davasında da bir kadının başlık ile evlenmiş olduğuna işaret edilir. Söz konusu davada kadının mehir miktarının yanı sıra erkek kardeşine ağırlık adı altında verilen bir paradan bahsedilmiş olduğu belirtilir. Burada ağırlık olarak verilen paranın kıza değil, onun erkek kardeşine verilmiş olması ve kadının mehrine ek olarak ödenmesi sebebiyle bu paranın kadının başlığı olarak verilmiş olduğuna değinilmiştir (Karaslan, 2015, 194). Dolayısıyla başlık yerine bazen ağırlık ifadesinin de kullanılmış olduğu görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde başlık geleneği, Gayrimüslimlerin evliliklerinde de görülmüştür. Üsküdar mahkemesine ait bir kayıta Ermeniler arasında yaşanan bir başlık hususu mahkemeye intikal ettirilmiştir. Belgede Malkun isimindeki Gayrimüslim adamın Yağmur'un küçük (sagire) kızı için başlık olarak dört sikke altın ve 1000 akçe vererek küçük kızla nikâh yaptığı anlaşılmıştır (Yücutürk, 2021, 18-19). Görüldüğü üzere küçük kızın iradesi dışında babası tarafından onun adına verilen evlilik kararında başlık etkili bir unsur olmuştur.

Kişinin yetiştiği kültürel çevre ve aile ortamı da kadının evlilik kararını etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla kadın, akraba ile evlenme kararını da ailesinin veya çevresinin etkisinde kalarak tercih edebilmiştir. İslam'da mahrem⁹ akraba ile evlenmek yasaktı. Ancak mahrem akrabalar içerisine girmeyen kişiler ile evlenilebilmiştir. Akraba evliliğinin Osmanlı Devleti'nde pek yaygın olmadığı düşünülmektedir. Zira bu konuya yönelik kayıtlara çok fazla rastlanılamamaktadır. Yine de bazı çalışmalarda ya amca çocukları ya da dayı ve hala çocukları arasında evliliğe adım atılmış olduğunu gösteren bazı tespitler yapılmıştır. Nitekim Konya'ya ait şer'iyeye sicilinde yer alan bir kayıta Zeyneb'in velisi olan amcası tarafından diğer amcasının oğlu Mehmed'le nişanlandırıldığı belirtilmiştir. Ancak Zeynep, daha sonra nişanlısı olan amcası oğlu ile evlenmek istemediğini belirttiğinden nişan bozulmuştur. Yine Konya'ya ait bir belgede Şerife isimli kızın on beş seneden beri dayısının oğlu olan Mahmud ile nişanlı olduğu vurgulanmıştır. Ancak bu çiftin evlenip evlenmediği belirtilmemiştir (Sak, 2006, 503). Bunun yanı sıra akraba evliliğinin yapılmış olduğunu gösteren örnekler de mevcuttur. Bu cümleden olarak Karahisar-ı Sahib sancağının Bayat köyünden Ali isimli kişinin birkaç yıl önce amcasının kızı Rahime isimli kız ile izn-i şer'le evlenmiş olduğu anlaşılmıştır (AE. SOSM.III, H. 1169, 48-3429). Bu evlilik kararı alınırken kadının isteğinin dikkate alınıp alınmadığı belirlenemese de bu kararın alınmasında ailesinin veya yetiştiği çevresinin etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

Kızın küçük olması halinde yapılması istenen akraba evliliği, tamamen onun ailesinin kararıyla gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde yapılan bir evlilik 18. yüzyıla ait Kayseri mahkeme kayıtlarında görülmüştür. Söz konusu kayıta Mustafa ve amcakızı Fatma, ikisi de küçükken 10 yıl önce babaları tarafından birbirlerine nikâhlanmışlardır. Ancak Fatma'nın nikâhlı olduğu Mustafa'ya teslimden kaçınması üzerine konu mahkemeye taşınmıştır. Mahkeme, aralarında nikâh olduğu gerekçesiyle

satışı değildi. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Mandaloğlu, "Eski Türklerde Aile ve Evlilik Anlayışı". (8), 481-498, (Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2022), 490.

⁹ Mahrem akrabalık anne, nine, kız kardeş, hala teyze gibi nesebe dayalı olmasının yanı sıra üvey anne, üvey kız, gelin, kayınvalide gibi evlilik yoluyla da olabilmektedir. Bir kimsenin mahrem akrabasıyla olan evliliği sahih değildir bkz. Ekrem Buğra Ekinci. "Osmanlı Hukukunda İzinname İle Nikâh". Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, 41-60, (İstanbul: Seçil Ofset, 2006), 41.

Fatma'nın nefisini kocasına teslim etmesini tembih etmiştir (Bilgili, 2012, 61). Velâyetle gerçekleştirilen bu nikâhta akraba evliliğinin tercih edildiği görülmektedir. Ailesi tarafından amcası oğlu ile nikâhlandırılan küçük kız, kendisi adına yapılan evliliği istemese de kabul etmek zorunda kalmıştır.

Kadınların evlilik kararlarını etkileyen geleneğe dayalı faktörler göstermiştir ki; Osmanlı toplumu, hukuki kuralların yanı sıra evliliğe yönelik bazı geleneksel normlar da barındırmıştır. Bu normların etkisinde kalan kadın, zaman zaman toplumsal yapıya uygun bir biçimde hareket etmeye meyilli bir yaklaşım sergilemiştir. Kimi zaman da geleneğe dayalı uygulamalara iradesi dışında riayet etmek zorunda bırakılmıştır. Ancak bu tür geleneklerin çok nadir görüldüğünü de belirtmek gerekmektedir.

Sonuç

Osmanlı hukuk sisteminde evlilik kararlarında buluğa ermiş bir kadının rızasının alınması esas olduğundan evlilikler gerçekleştirilirken genel olarak kadınların tercihlerine riayet edilmiştir. Ancak kadının bu hakkı, zaman zaman çeşitli etkilere maruz kalabilmiştir. Dolayısıyla bazen hukuki hiçbir dayanağı olmayan etkenler, kadınların evlilik kararlarındaki rıza kuralını ihlal edebilmiştir. Bu durum kadınların evlilikleri sırasında bazı kişilerin fikir beyan etmesi, bazılarının sadece fikir beyan etmekle kalmayıp fikirlerini kabul ettirmek için baskı hatta daha da ileriye giderek zorlama cihetine başvurusu şeklinde görülmüştür. Bu bağlamda, zorbalık ve geleneğe dayalı etkenler ile kadınların evlilik kararları bazen etki altında bırakılmış kimi zaman da yok sayılabilmektedir. Bu suretle kadınların evlilik kararlarında hukuk dışındaki yaptırımların etkisi gözlemlenmiştir. Kadın, bazen yetiştiği çevrenin etkisinde kalarak evlilik kararında pasif bir rol almış ve toplumun geçmişten süregelen uygulamaları ile evlendirilebilmiştir. Bazen asılsız iddialarla kimi zaman kaçırılarak kadınların evlilik kararları görmezlikten gelinmiştir. Yaşanan bu durum sadece Müslüman kadınlar için değil, Gayrimüslim kadınlar için de geçerli olmuştur. Ancak bu etkenlerin yanı sıra kadınların duygu durumlarını da ön planda tutarak evlilik tercihlerini özgürce belirtmiş oldukları birçok örnekle de karşılaşmıştır. Kadınların evlilik kararlarında rızaya dayalı duygusal tercihlerini yapabilmeleri, devletin hukuk kuralları sayesinde gerçekleşmiştir. Hukukun kendilerine vermiş olduğu hakla bazı kadınlar, özgür bir şekilde fikirlerini beyan edebilmişlerdir. Bunun yanı sıra buluğ çağına girmemiş küçük kızlar, bazen velileri tarafından evlendirilmişlerdir. Babası ve dedesi dışındaki velileri tarafından evlendirilen küçük kızlar, buluğ çağına girince kendileri adına verilen evlilik kararını bozabilmişlerdir. Genel olarak buluğ çağına girmiş kadınların evlilik kararlarında rızaya dayalı kararlar ve hukuki kurallar mühim roller oynamıştır. Akraba evliliği ve başlık ile evlenme geleneklerinin uygulama sıklığının ise oldukça nadir olduğu müşahede edilmiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Ali Emiri (AE. SOSM.III.), H. 1169, 48/3429

Ali Emiri (AE.SMST.II.), H. 1111, 96/10357

Mühimme Defteri (DVNSMHH d.), H. 981, 22/15

Cevdet Adliye (C.ADL.), H. 1204, 19/1150

Adalar Şer'iyye Sicili (Resmo) No: 157

Araştırma Kaynaklar

Acar, H. İbrahim. "İslâm Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi". Dini Araştırmalar Dergisi, (2003): (16) 125-140.

Acar, İbrahim. "İddet". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 21/466-471, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000),

Adıyeke, Ayşe Nühket. "XVII. Yüzyıl Girit (Resmo) Şeriye Sicillerine Göre İhtida Hareketleri ve Girit'te Etnik Dönüşüm". XIV. Türk Tarih Kongresi II. (557-568). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002.

Akbel, Mustafa. Lâle Devrinde Galata Kadınları. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2015.

- Aktaş, Furkan Mert. Osmanlı Sofyası'nda Evlilik Müessesesi, Boşanma ve Miras Hukuku (1683-1726 Yılları Örnekleri). *Journal Of International Eastern European Studies*, C.2, (1), (2020): 1-17.
- Akyüz Orat, Jülide, Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler, *Türkiyat Araştırmaları*, (2007): 75-91.
- Arıkan, Şeyma. 3 Numaralı Sivas Şer'iyye Sicili'nin (H.1202-1203/M.1787-1788) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Atar, Fahrettin. "Nikâh". TDV İslâm Ansiklopedisi. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aydın, M. Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları, 2019.
- Bilgili, Rümeyza. *Şer'iyye Sicilleri Işığında Kadın: Kayseri Örneği (1700-1720)*. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.
- Cin, Halil-Akgündüz, Ahmed. İstanbul: *Türk Hukuk Tarihi. Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, 2017.
- Çetin Osman. *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1999.
- Demir, Abdullah. 1767-1774 (H. 1181-1188) Tarihli Harput Şer'iyye Sicili (Metin Değerlendirme Varak 1-44). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Doğan, İsmail. "Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve Yenileşme Dönemleri". *Osmanlı Ansiklopedisi C.5*, 371-396, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Ekinci, Ekrem Buğra. "Osmanlı Hukukunda İzzinâme İle Nikâh". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 41-60, İstanbul: Seçil Ofset, 2006.
- Ekinci, Mehmet Ali. 5 Numaralı Adana Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1770-1771). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Erdoğan, M. Akif. *Osmanlı Kıbrısında İhtida Meselesi (1580-1640)*. Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı 163-171, İzmir: Conversion Question in Ottoman Cyprus. 1999.
- Erkan, Nevzat. *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat (18. Asır Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri)*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2015.
- Fidan, Fatma.&Yeşil, Yeliz. "Nedenleri ve Sonuçları İtibariyle Başlık Parası: Başlık Parasıyla Evlenen Kadınlar Üzerine Bir Araştırma". *Journal Of Current Researches On Social Sciences*, C.8, S.1, (2018): 151-164.
- Güvenç, Bozkur. *Geleneklerden Kalıntılar: Başlık, Berdel, Kız Kaçırma, Kuma ve Amca-Kızı Evliliği*. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, (1993): 1-48.
- İbrahimi, Davud. *Evlilik Kurumu ve Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Hizmetler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora: 1998.
- Karaslan, Arzu. "Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülüne İlk Adım: Namzedlik". *Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.5 (2), 2015: 186-199.
- Kaya, Ali. 17. Yüzyıl Bursa Şer'iyye Sicillerinin İslam Aile Hukuku Açısından Tahlili. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17, S.1, (2008): 81-107.
- Kıvanç, Vehbi. 64/1 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1066/M.1655-1656) Transkripsiyon ve Değerlendirme. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Mandaloğlu, Mehmet. "Eski Türklerde Aile ve Evlilik Anlayışı". *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* (8), (2022): 481-498.
- Mutaf, Abdülmecit. XVII. Yüzyılda Balıkesir'de Kadınlar. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Ortaylı, İlber. "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf". *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. 456-567. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- Öksüz, Melek. 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Kadı Sicillerinde Aile Kurumunun Oluşumuna Yönelik Bazı Kayıtlar. *Karadeniz Araştırmaları*, S.7. (2005): 45-59.
- Öntuğ, Mustafa Murat. XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir Şehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Özgül, Orhan. &Gül, Mustafa Fırat.&Azap, Eralp Yaşar. *Aksaray'ın Tek Şer'iyye Sicili*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2014.
- Sak, İzzet. &Solak İbrahim. 53 Numaralı Konya Şer'iyye Sicili (1148-1149/1736-1737), (Transkripsiyon

- ve Dizin), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi Yayınları. 2014.
- Sak, İzzet. "Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Ait Konya Şer'iyye Sicillerine Göre)". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (2006): 493-523.
- Sak, İzzet. "Şer'îye Sicilleri Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hayatı: Konya Örneği (1700-1725)". Tarihî Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. (7), (2012): 117-135.
- Savaş, Saim. "Fetva ve Şer'îye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması". *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi* 2. 504-547. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- Sonyıldırım, Şahin. 17. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara. 2007.
- Söylemez, Faruk. "Anadolu'daki Konar Göçer Aşiretlerde Orta Asya Türk İzleri". Osmanlı Araştırmaları-2 Doğu ve Batı Türklüğünün Ortak Tarihî Devirleri ve Münasebetleri. ed. Alaatin Aköz vd. 225-238. Konya: Palet Yayınları, 2018.
- Uysal, Zeynep. Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yeter, Uğur. 24 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1113-1115/M. 1702-1703). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Yılmaz, Emel. 100/2 Numaralı Kayseri Şer'iyye Sicili (H.1104/M.1692) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Yılmazçoban, Muhsin. "Evlilikte Çiftleri Etkileyen Unsurlar ve Arkadaşlık İlişkileri". Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, S.1, (2010): 178-195.
- Yurtseven, Yılmaz. "İslam Hukuku ve Klasik Dönem Osmanlı Uygulamasında Zimmîlerin Hukukî Statüsü". Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S.1-2, (2000): 439-462.
- Yuvalı, Abdulkadir. "Kayseri'de 17. Yüzyılın Sonlarında Kadının Sosyal Statüsü". 1. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri: Kayseri: 1997, 367-375.
- Yüçetürk, Seher. Şer'îye Sicillerine Göre 17. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı Devleti'nde Kadın (Üsküdar-Kayseri Örneklerinde). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.